

hadapród őrmester a legalázatosabban be-
mutatkozom.

A bőszképű feiállt.

– Oberst von Kisch – mondta, és kezét
nyújtott. – Nagyon örvendek. – Azzal szép
csendesesen letelepedett az ablak melletti
székbe.

Úgy! És most olvashattam, de már nem a
reformizmus elméletét vettem elő.

Tandori Dezső fordította

A hadrend elárulása

„Sok ellenség – nagy becsület”; Ausztria–Ma-
gyarországnak sok ellensége volt, ezek egyike
Románia, így azután lövészárkok, sebesülés és
kórház után Románia ellen fordultam ma-
gammal is.

A Duna mellett, a Vaskapunál, Orsova vá-
rosában nem sok harcolnivaló akadt, amiért
is ekkírássra használtam fel az időt. Arról
például, hogyan rejtették el a magyar szabad-
ságharcosok 1849-ben épp itt, jelenlegi szállá-
sommal szemközt a bozótban István király
koronáját, mielőtt átkeltek volna a Dunán.
Ez könyvkritikákat is írtam néha, meg tárcá-
kat általános jellegű dolgokról.

Egy nap szolgálatos tisztt kerestem meg szál-
lásthelyemen, és felszólított, kövessem a vezér-
kari irodára. Útközben észrevettem, hogy két
férfi jön utánunk. Rossz érzésem támadt.
Ugyan mit művelhettem?

Belépve egy vezérkari tisztt palackzöld háta
meredt nyomban az orrom elé. Katonásan
jelentettem nevemet, rendfokozatomat elki-
áltva. A hát nem válaszolt, azt se mondta,
pihenj. Elülső felével a vezérkari tisztt úgy tett,

mintha a falon lógó térképet tanulmányozná éppen a Belgrádot jelző kört szemlélte.

– Maga gabonaszállítmányokkal foglalkozik, hadapród úr?

– Hogyan, őrnagy úr, kérem? Nem értem őrnagy úr.

– Kenyérmaggal, úgy értem.

És továbbra is a palackzöld hátfelét mutatja nekem elülső felével folytatván a térkép tanulmányozását. Ha egy stratégiai vállalkozást tanulmányozott, úgy a terv rendkívül nagy kiterjedésű frontszakaszt ölelhetett fel, mert a feje hátulsó részének az elülső részén most a Bukarestet jelölő körön állt meg éppen.

– Soha, őrnagy úr.

– Vagy legalábbis takarmánymaggal.

A szemé a térkép jobb sarkán járt már Konstantinápoly körzetében.

– Soha, őrnagy úr.

És akkor megfordult, így aztán láthattam, hogy csak százados; és felvett egy papírlapot az asztalról:

– De magcikkkel csak foglalkozik, hadapród úr.

– Soha, százados úr.

Egészen közel lépett hozzám, orrlýukamban éreztem a lehetét.

– Egyáltalán, mik azok a magcikk?

– Fogalmam sincs, százados úr.

– Úgy! Rendkívül érdekes! Fogalma sincs? Hát akkor ez mit jelentsen itt? – És diadalmasan, a bizonyítás cáfolhatatlanságának biztos

szóval nyújtotta át nekem „ezt itt”. Az „ezt itt” nem volt egyéb, mint egy nekem címzett távirat. Elfojtottam mosolyomat, leplezetem megkönnyebbülésemet. A sürgöny szövegét így hangzott: *Tychoról Stein írt. Elküldjem a Maxcikket Bryknek? Paul.*

– Most már meg tudja mondani talán, mik azok a magcikk?

– Igenis, százados úr. A *Maxcikk* jelen esetben újságcikket jelöl, egy újságcikket, amely Max Brod íróról készült.

– Úgy! – Szünet. – Hát ez a Paul, aki táviratolt magának? Ez kicsoda?

– Prágai újságíró.

– Ugyancsak író, mi?

– Igenis, százados úr, író és újságíró.

– Érdekes. Maga ugyancsak író és újságíró, ugyebár?

– Igenis, százados úr.

– És miért táviratolt magának ez a bizonyos Paul úr, író és újságíró?

– Közli velem, hogy Max Brod íróról már egy bizonyos Stein úr cikke is befutott...

– Egy bizonyos Stein úr. Aki persze, ugyancsak író és újságíró?

– Igent mondtam.

– Természetesen. Mindjárt gondoltam.

– Na...

– ...és azt kérdezi tőlem, elküldje-e a cikket Bryk úrnak.

– Bryk úr... úgyszintén újságíró és író?

– Mondtam, hogy úgyszintén.

– Na, világos! És miről szól a cikk?

- Tycho de Braheról.
- Aki szintén író és újságíró?
- Csillagászati író a tizenhatodik századból.
- Úgy! Róla írnak manapság cikket. Na, világos! A huszadik században. A háború kellős közepén. Korábban nem értek rá?
- Max Brod, az író éppen most jelentetett meg egy regényt Tycho de Braheról.
- Miért éppen most? Négy évszázad múltán? Régebben nem volt rá ideje?
- Nem tudom, százados úr.
- És miért táviratoznak magának épp most?
- Paul, a szerkesztő, két cikket kapott ugyanarról a témáról, és kérdezi, elküldjé-e az egyiket egy másik újságnak.
- És miért épp magától kérdezi ezt?
- Mert a cikket, amelyet tovább akar küldeni, én írtam.
- És miért épp a magáét akarja továbbküldeni, nem pedig a másikat?
- Stein úr, aki a másik cikket írta, egyszerűen mind az újság szerkesztője is. Ezért az övé az elsőbbség.
- Jókora szünet.
- Nem tudja, hadapród úr, hogy katonai személyeknek, tiszteknek és legénységi állománybelieknek egyaránt, semmilyen körülmények között, ismétlem: semmilyen körülmények között nincs megengedve, hogy cikket állítsanak össze újságok számára?
- (*Összeállítani* – ez volt a katonai nyelvben)

az „írás” szinonimája; mivel az *Ügyeletesekek feladatait* meg egyéb szabályzatokat *összeállítottam* szoktak, így az *összeállítást* tartották az egyetlen irodalmi műfajnak.)

- Százados úr, jelentem alássan, nem tudtam.

- Micsoda? Nem tudta? Hallatlan! Hogy, hogy nem tudta?

- Százados úr, nap nap után katonák leveleinek százait olvasom az újságban, interjúkat tábornokokkal, tiszték cikkeit, a legénységi állomány kitüntettjeinek nyilatkozatait.

- De hát ez egészen más dolog. Hogyan hasonlíthatja az ilyesmit a maga firkálmányához?

- Azt viszont nem magyarázta meg, mennyiben lenne ez egészen más dolog, miért ne lehetne összehasonlítni az én firkálmányaimmal. Ezért azután nem is tudtam mit felelni.

- Azt hiszi, az osztrák–magyar hadsereg Klisch hadapródra bizza, hogy nyilvánosságra hozza, amit éppen nyilvánosságra hozni akart?

- Jelentem alássan, százados úr, valamennyi levelem átmege a levélcenzúrán, és minden, ami nyomtatásban megjelenik, a sajtócenzúrán.

- Nem érdekel! Majd értesül a továbbiakról, Leléphet.

- Így azután leléptem, és hamarosan értesültem a továbbiakról. Persze, nem a „magcikket” kapcsolatban, hanem egy török sziget

ügyében, amely csendesen és gyönyörűséggel terült el a Duna közepén, mint valami mese, „az iszlám békés szigete a testvérháborút folytató kereszténység kebelében”.

Ada Kaleh – ez volt a sziget neve, ezt a földdarabocskát énekeltem meg a költői prózában, zengeménymet pedig elküldtem a *Pester Lloyd* nevű budapesti újságnak. Országunk Magyarországhoz tartozott, csakúgy, mint az Ada Kaleh-sziget. Tárcám azonban nem jutott el a magyar fővárosba, utközben lecsúszott rá a levélenczúra, és most arra lett jó példa, hogy a nyakamat törjem miatta, vagy legalábbis a rangjelzésemet a nyakamon.

Tárcámban ugyanis arról írtam, milyen kedélyesen állt őrt a háború kezdetekor a Dunánál a 8. Királyi Magyar Honvédezed öten hét katonája. Ezt a mondatot azután nem egyébként, mint „a hadrend elárulásának” minősítették, e főbenjáró bűn képezte ellenem az 1. sz. vádpontot. Eszerint „olyan közléseket” tettem, „amelyek a csapatok létszámára és tartózkodási helyére utalnak...” De kinek? Talán valamely idegen hatalomnak tettem ezeket a közléseket? Nem, a kormány által engedélyezett lap szerkesztőségének. De hát ha helyes elképzelést alkothat belőlük az elöljáróság a hadseregünkben folyó katonai szolgálattal mikéntjéről! Nem, azt sem alkot, mert a vádirat így folytatta: „... és alkalmazhat arra, hogy hamis képet fessenek a hadseregben folyó katonai szolgálattal mikéntjéről.”

Tehát először felróták nekem, hogy elárul-

tam valamit, másodszor pedig azt, hogy ez a valami – hamis. Nem volt jobb semmivel a második pont sem. Eszerint újságcikket állítottam össze, mely „bírálatot tartalmaz, ami alkalmas arra, hogy a hadsereg tisztjeit és legénységi állományát nevétségessé tegye”.

A pernek a temesvári helyőrségi bíróságon kellett lezajlania. Így nekem magamnak Temesvárra kellett utaznom, és ott maradnom, hogy a haditörvényszék rendelkezésére álljak. Itt szabadlábom voltam, minden lépésemre vigyáztak, postámat ellenőrizték – talán ilyen módon akarták kideríteni, nem állok-e kapcsolatban más kémekkel, akik a kormány állományát támogattak sajtóorgánum agg szerkesztőinek titkos anyagokat dugnak oda közlésre, a szerző teljes nevével alatta. Ügyem kivizsgálását beárnyékolta a vezérkariai gyűlölködés azokon vették tőlem, hogy egykor egy kebelük belit, Redl ezredest a nyilvánosság előtt megfosztottam becsületétől – ki tudja, kinek a szolgálatában. Az ügyvel foglalkozó hadbírók megvetően zugfirkausként kezeltek, és a hadtestparancsnok személyesen méltóztatott kijelenteni, állítólag, hogy példát kell mutatni ennek az alaknak az esetében, hadd menjen el neki is, a hozzá hasonlóknak is a kedvéért egyszer s mindenkorra a szennyes újságmáglyákba.

Mindenesetre inkvizíciós alaposággal hallgattak ki, kapcsolataim, vagyoni helyzetem felől faggattak, nőket citáltak be Orsová-

ról tanúskodni. Minden jel arra mutatott, hogy második Dreyfus-ügyet terveznek.

Ez idő tájt hajtott végre egy birodalmi német hadseregtest azt, amire az osztrákok képtelenek voltak, nevezetesen Szerbia meghódítását; Temesvár a német főparancsnok ság székhelye volt. Mackensen tábornok törzsében német és külföldi haditudósítók nyüzögtek, régi kollégák, naponta találkoztam velük, ittam velük, valamint a törzsbeli tisztekkel, akiknek, szokás szerint, úgy mutattak be, mint valami ritkaságot az újságíró szakmából.

Amennyire jólestek az efféle bókók – épp azokban a napokban, amikor a katonai vizsgálobizottság folytatólagosan gazembernek és zugtollnoknak kezelt –, éppoly kevésbé értékeltek új kapcsolataimat a katonai vizsgálóbírók, akiket a „poroszok”, mint minden osztrákot és magyart, enyhén szólva lekezeltek.

A lehető legsürgősebben kitűzték hát perem időpontját, mely meghozza majd lefokozásomat, becsületvesztésemet és börtönre való lálásomat egyképp. Am közvetlenül a baljós nap beköszöntése előtt megjelent a német hadsereg-parancsnokság egy segéd tisztje a kir. hadtestparancsnokságon, utasítván ez utóbbit, hogy utasítson engem, keressem meg Mackensen tábornokot interjú engedélyezésére ügyében.

Tabló! Hogyan büntethetnének meg sajtómunkatársi minőségemben, ha maga az isteni

hadúr szólít fel efféle? Hogyan lehetne kártevőként elítélni engem, akit öccellenenciája felhasználni akar?

Egy történt, hogy hirtelen, közvetlenül az ellenem folytatott eljárás törvényszéki tárgyalásának előestéjén ítéletet kaptam kézhez, melyet a temesvári cs. és kir. katonai főparancsnokság hozott, és Hess altábornagy s. k. írt alá. Az ítélet tartalma pedig nem volt más, mint hogy az ellenem folytatott eljárást beállítjuk, és a katonai parancsnok öccellenenciája szolgálati úton részesít majd büntetésben.

Szolgálati úton akár egy századparancsnokság is elítélhet egy hadapródot, ám az is igaz, hogy jelentősebb büntetés kiszabáshoz ilyen alacsony parancsnoki helynek nincs joga. A zászlóalj-parancsnokság fegyelmezése sem érinti sokkal érzékenyebben az embert, és legalább ezredparancsnokság kell, hogy legyen az a fórum, amely amúgy komolyabban megtáncoltat. A dandár szintjén azonban már hadbíró előtt áll a delikvens, hivatásos katonai ítélőszemély előtt, a hadosztálynál pedig bíróság ítéel, csaknem korlátlan büntetőjogi körrel. A törvényszék – különösen háborús időkben – kénye-kedve szerint hoz és hajtat végre halálos ítéleteket, olyasféleképpen, ahogy az ember reggelente kénye-kedvére választ nyakkendőjét.

Engem azonban a katonai főparancsnoknál, vagyis egy még magasabb fórum ítéel – nem egyébre, mint tíznapi laktanyafogságra.

S hogy még groteszkabb legyen a helyzet, a súlyos bűncselekmények vádját nem ejtették el, hanem fenntartották. Enyhítő körülménynek azt hozták fel csupán, hogy áruló, hadsereggyalázó közléseim nem érték el céljukat, mintha az már rajtam múlt volna! Így azután, mivel „olyan közléseket” tettem, „amelyek a csapatok létszámára és tartózkodási helyére utalnak, és alkalmasak arra, hogy hamis köpet fessenek a hadseregben folyó katonai szolgálat mikéntjéről”, továbbá az írás „bírálatot tartalmaz, ami alkalmas arra, hogy a hadsereg tisztjeit és legénységi állományát nevétségessé tegye, enyhítő körülménynek be tudva a levél elkobzását, tisznaplaktanyaforgatásra” ítélték. „Nevezett személy azonnal le váltandó, és kiegészítéshez (kiegészítő parancsnokságához), Gyulára vezényelendő. Büntetése kezdete Gyulára való megérkezésékor.”

„Büntetés kezdete Gyulára való megérkezésékor”: úgy bizony, mert egyelőre még maradnom kellett, hogy a főparancsnokot meginterjúvolhassam.

Tandori Dezső fordítását

Helyesülés

1915. március 18-án, a keleti fronton

Parancsot kaptam, vigyek el egy jelentést a zászlóalj-parancsnokságnak. Jó félóránnyira volt az állásunktól, Wola Michowa falu terén; hat tisztült odabent a szobában, három tisztiszolga a kályhapadkán, az ablak melletti asztalnál a zászlóalj adjutánsa körmölt.

Alighogy ide beléptem, robbanás hallatszott, jókora ütést éreztem a fejemen, majd hanyatt elterültem a földön.

Eszméletemet nem vesztettem el, nyomban tudtam, hogy gránát csapott a szobába, s a helyiség egyszerre sötét lett és csupa füst. Valaki a lábával jól belerúgott a fejembe, de hát az ajtót kereste csupán. Most már én is felugrottam, tapogatózva elindultam épp a rosszabbik irányba, de ahogy az ajtó kinyílt, tájékozódtam, s kirohantam a házból.

Futás közben éreztem, hogy orromon-fülemen vér folyik, csorog le a fejem a zubbonyomra, az ingem hátára, a felső karomra, a bombomra, sok-sok meleg vér.

Most megálltam, s azt gondoltam: talán a következő pillanatban összeroskadsz, itt halasz meg; hiszen a gránát nem valahova